

Dr. habil. Fábián Gyöngyi: A modern (nyelv)tanár-szerep hazai aspektusairól

Fábián Gyöngyi 2021. A modern (nyelv)tanárszerep hazai aspektusairól. Veszprém, Pannon Egyetem. 116 oldal. ISBN 978-963-396-185-8

Megújult érdeklődés tárgyát képezi napjainkban a metaforaelemzés a kognitív nyelvészetben (Lakoff-Johnson, 1980), hiszen a metaforák olyan hasonlatok, amelyek lehetővé teszik egy fogalom vagy megtapasztalás felcserélését egy másikkal, így közvetve komplex témakörök megértését. Mint pedagógiai kutatási módszer ma már elterjedt olyan kognitív jelenségek feltérképezésekor, amelyek másként nem vagy nehezen közelíthetők meg. Ez a fajta elemzés így jól alkalmazható a tanári szerepek megismerésére törekvő, illetve a leendő pedagógusok számára készült kutatásokban (Kálmán, 2013).

Hasonló céllal íródott a 116 oldalas igényes szerkesztésű, jól áttekinthető, magyar nyelvű kötet, melynek szerzője Fábián Gyöngyi, a Pannon Egyetem Modern Filológiai és Társadalomtudományi Karának habilitált egyetemi docense. Fábián Gyöngyi kutatásaival a magyarországi nyelvtanárok szerepét, szerepviselkedését és nézeteit tanulmányozza, illetve folyamatosan munkálkodik ezen szakma megbecsültségének előmozdításán, esetleges hiányosságainak feltérképezésén és pótlásán.

A szerző jelen munkája is pontosan ilyen hiánypótló céllal jelent meg, hiszen kutatását azzal az elgondolással végezte, hogy mind a neveléstudomány számára, mind pedig a nyelvpedagógia számára olyan megközelítési modellt hozzon létre, amely általában véve a tanár, szűkebb értelemben a nyelvtanár szerepét pontosítja és egyúttal a szerepfogalom értelmezéseihez újszerű kutatómódszertani megoldással járuljon hozzá. A kötet hat fejezetre tagoltan, ábrákkal szemléltetve mutatja be a nyelvtanár szerepkörének alakulását Magyarországon a múlt századtól napjainkig.

Már a XX. század óta foglalkoztatja a hazai és külföldi kutatókat az a kérdés, melyek egy remek pedagógus jellemzői. Ugyanis a tanárszerep jellemzőit a hatvanas évektől megfigyelhető azon törekvés helyezte középpontba, hogy az oktatási folyamat hatékonyságát növeljék. Ezen jellemzők kutatásához a tanár és a tanulók kölcsönhatásában vizsgálható tanári tevékenységet használták fel. Így a

kötet első fejezetében a szerző egy körképpel nyit, bemutatva a témát kutatók vélekedését a kérdésben a múlt század '60-s éveitől a jelenig

A '60-as évek gyakorlatához képest a kognitív pszichológiai megközelítés előrelépést hozott. Jelentős felfedezés volt, hogy a tanári tevékenység és a tanári gondolkodás között létezik összefüggés. Emellett bebizonyosodott, hogy az oktatói tapasztalatnak köszönhetően gondolkodási sémák jönnek létre, melynek eredményeként a tanár csaknem automatikusan hozza meg döntéseit. A tanár tudásának részei tehát a tervezéshez kapcsolódó készségek, a motivációs készségek, az osztálymunka szervezésének készségei, a megfigyelési és elemzési készségek, az értékelési készségek, valamint a speciális pedagógiai készségek (Falus, 1998).

Az ezredfordulón született munkák újabb jellemzőkkel ruházták fel az ideális pedagógus képét. Figula (2000) szerint nélkülözhetetlen az oktatóból a reális énkép, önismeret, önbizalom, önbecsülés, hitelesség, kongruencia, magas fokú elkötelezettség és felelősségtudat meglétei. Azonban az ekkor született kutatások arra is rávilágítanak, hogy az eredeti cél, tehát a tanulás hatékonyságának növelése nem teljesülhet csupán az oktatók fejlesztése által. Hiszen a pedagógus tulajdonságai és a tanulási eredmények között a legtöbb esetben nem sikerült összefüggéseket kimutatni (Falus, 2001).

A kötet szerzője a tanári nézetek vizsgálatáról született kritikai nézeteket is megemlíti. A bíráló művek egyik célpontja az a megközelítés, amely a tanárszerepről alkotott nézetek a pedagógusszerep fejlődését stabil, statikus és koherens rendszerként tételezi fel (Kálmán, 2013).

A korábbi tudományos megközelítések ellentmondásait igyekszik feloldani a szerző saját modelljének megalkotása során. A tanár- és nyelvtanárszerep komponensrendszere, illetve ennek két alkotóeleme, az elvárt és leképzett szerepkomponens áll a második fejezet középpontjában. A szerep kifejezés *„egy adott pozícióhoz kapcsolódóan az egyéni viselkedést szabályozó társadalmi természetű és társadalmilag közvetített elvárások együttesének elnevezésére szolgál”* (Fábián, 2021, 21.old.). Ebben a megközelítésben a tanári szerep nem állandó, mivel egyénfüggő a kivitelezésben megmutatkozó kisebb-nagyobb eltérés. Ezen változatosság köszönhető az azonos társadalmi szinten belül együtt létező normarendszerek, ezen normák közötti különbözőségnek, illetve az elvárások értelmezésében mutatkozó eltérésekben, legfőképpen ezek egyéni megvalósításának.

Tehát a tanárszerep teljes mivolta a mindennapi interakciókban mutatkozik meg. Napi szinten ez jelentheti a tanár és tanuló, tanár és igazgatóság, tanár és szülők közötti kommunikációt. A tanárszerep belső elemeit a tanár pozíciójára irányuló társadalmi és környezeti szerepelvárások alkotják, míg a tanárszerepet körülvevő más jellegű környezeti elemek a szerepen kívüli rendszereknek

tekinthetők. A tanárszerep maga is tekinthető egy nagyobb rendszernek, melynek alkotóeleme lehet a nyelvtanári szerep.

A nyelvtanárszerep önmagában is egy igen komplex jelenség, hiszen a célnyelv oktatása során az oktató nem csupán a nyelvvel, de a kultúrával is dolgozik, amellyel akár közvetlenül is kapcsolatba kerülhet. Ennek megfelelően a szerepét meghatározó környezet állandó mozgásban és változásban van.

A környezet változásával az elvárások is komplexebbé válnak. Az adott idegen nyelv sajátosságai, illetve az ország nyelvpolitikai törekvései további elvárásokat fogalmaznak meg a nyelvtanárral szemben.

Miután megismertette az olvasót a tanár- és nyelvtanárszerep jellemzőivel, a kötet harmadik fejezetében magának a pedagóguspályának a változását mutatja be a szerző az elmúlt három évtizedben született munkák alapján.

Zsolnai és Zsolnai (1987) már a '80-s években figyelmeztetett az oktatási rendszer válságára. Ez a válság pedig magával hozta az iskola és a pedagógus funkcióinak változását is. Azonban ami változatlanul a legnagyobb problémát okozza a fentebb említett mű megszületése óta, az a változó valóság és hagyományosan szerveződő képzés közötti szakadék.

A '90-s évekre nyilvánvalóvá vált, hogy az oktatás sikeresebbé tételéhez a pedagógusnak mentálisan egészséges, szakmai erényei mellett alkotó és művészi adottságokkal is rendelkező szakembernek kell lennie. Emellett hármas szerepet tölt be: szocializációs, a kultúráközvetítő és a perszonalizációs szerepet.

A hangsúly ezek után a tanár, mint szakember szerepkörre helyeződött. A tanári kompetenciák szintjének fejlesztése hangsúlyosabb szerepet kapott a képzési célok között, a képzési programok kidolgozásakor fokozott figyelmet fordítanak rájuk. Hazánkban Falus Iván és munkatársai indították el egy átfogó hazai kompetenciarendszer kialakítását (Falus, 2005). Ez a folyamat pedig magával hozta a sztenderdek kialakulását, melyek a kompetenciák szintjeit fogalmazzák meg specifikus és érthető formában. Külföldi minta alapján magyarországi felhasználásra nyolc kompetenciaterületet dolgoztak ki.

A képzésekre vonatkozó sztenderdek azt a célt szolgálták, hogy az ország egész területén, intézménytől függetlenül azonos legyen a pedagógusok szakmai és gyakorlati tapasztalata diplomaszerzéskor. Ezen folyamat indította el a Kimeneti képesítési követelmények kidolgozását, melyet végül a 15/2006. (IV. 3.) OM rendelet foglalt magába.

Ahogy az oktatási rendszer válsága, úgy a pedagóguspálya presztízsvesztése is a rendszerváltás környékére tehető. Bár ekkor még a pedagógusok a középosztály részét képezték, ma már ez egyre kevésbé jellemző. A presztízsvetés két fő oka a pedagógusok átlagkeresetének csökkenése (Fónai és Dusa, 2014), illetve a pályán maradók negatív minőségi szelekciója (Polónyi és Tímár, 2006).

A pedagógus a társadalomban betöltött szerepe mellett viszont az iskolán belül is különböző szerepköröket lát el, s ezek száma az ezredforduló óta egyre csak növekszik. Az oktatók feladata többek között a pedagógiai program és helyi tanterv készítése, tankönyvválasztás, továbbképzéseken való részvétel, tananyagfejlesztés, tanulói szükségélemzés és a tanulók menedzselése. Ezentúl a pedagógus nem csupán egy elefántcsonttoronyban ülő tudós tanár, hanem egy alkotó, kreatív, spontán és legfőképpen nyitott oktató, aki partnerként kezeli a diákokat.

A nyelvtanárszerepről kialakult nézetek kutatásának mind a kvantitatív, mind a kombinált kvantitatív és kvalitatív módszerek gyakran használt elemei, azonban egyre többször alkalmazzák a metaforaelemzés módszerét, hiszen ez egy igen alkalmas mód egy fogalomhoz kapcsolódó metakognitív tudás megismerésére.

A szerző által validitását tekintve továbbfejlesztett módszerrel végzett kutatás célkeresztjében tehát a nyelvtanárszerep áll, mely az adatgyűjtés során alkotott metaforákon át vizsgálható. A szerző egy, a Pannon Egyetem angol nyelv és irodalom szakos levelező tagozatos tanárjelölt hallgatói között elvégzett saját kutatását hozza elének példának. Ebben az esetben a célfogalom a nyelvtanárszerep volt, melyre különböző metaforákat alkottak a hallgatók: *alkotó, forrás, kapocs, modell, szolgál*. Ezek mind olyan tartalmi egységgel rendelkeznek, melyek, ugyan különböző módon, de egységet alkotnak.

Ezután az összegyűjtött metaforák magyarázataként adott állítás tartalmi egységei, a szerző elnevezésében „propozíciók” kerülnek elemzésre. A tanárjelöltek önmagukra utaló proposíciói legtöbbször az alkotó és a modell metaforatartományokon belül találhatóak. Tehát a tanárszerep kétpólusú: egyrészt mint alkotó lény, másrészt mint a társadalom aktív tagja kell, hogy megfeleljen. A nyelvtanárszerep a megkérdezettek szerint emellett egyben aktív és passzív is, hiszen egyszerre *szervez programot, motivál és szolgál*, ugyanakkor ki van téve a *környezet viharainak, nem mer*, s ami a legfőbb: *hisz*.

Amire pedig remekül alkalmas a metaforaelemzés módszere, az a jelen és jövő viszonyának bemutatása a tanárjelöltek szemszögéből. Szerintük a pedagógus a jelenben munkálkodik, a jövő érdekében. Az osztályteremben betöltött pozitív szerep mellett megjelenik az attól való félelmük, hogy a társadalom egyre több elvárást fogalmaz meg feléjük és „eltűnnek a gyerekek életéből”.

A mű utolsó fejezete pedig pontosan a jövő pedagógusainak, a tanárjelöltek nézeteinek feltérképezésével foglalkozik. Egy tanárjelölt már kialakult pedagógiai nézetekkel rendelkezhet a tanulók és a tanulás, a tanítás, a tantárgy, a tananyag, valamint önmaguk és a tanári szerep vonatkozásában (Falus, 2001). Fontos különbség azonban, hogy míg a képzésbe belépő hallgatók önmagukról inkább mint tanulókról, nem pedig mint tanárokról gondolkodnak, addig a már pedagógiai gyakorlattal rendelkező hallgatókban már körvonalazódik szerepköreik mibenléte és összetettsége. Az előbbi csoport nézeteit céltzott vizsgálni a fejezetben

ismertetett kutatás. Ebben a tanárjelöltek nézeteinek feltérképezéséhez ismét a metaforaelemzés módszerét használja a szerző, az ennek során nyert adatok értelmezésének megbízhatóságát pedig az irányított konstrukcióellenőrzés technikája biztosította.

A kutatásban a tanítási gyakorlatuk előtt álló nyelv- és beszédfejlesztő szakos tanárjelöltek vettek részt. Az első szakaszban a hallgatók metafora alkotásával foglalkoztatták meg, ki is számukra a tanár. Egyéni koncepciójukat vizuálisan és verbálisan is megjeleníthették. Az egyéni munkát követően közösen értelmezheték egymás metaforáit, majd koncepciójuknak megfelelően csoportba rendezhették őket.

Az így kapott metaforák, mint a *segítőkész manó*, a *mesemondó*, a *családtag* és a *segítő* jellemzői, mentális terei, illetve a létrehozási folyamatban szerepet játszó kognitív mechanizmusok kerültek elemzésre.

A mű elolvasása után az olvasó arra a konklúzióra juthat, hogy a nyelvtanárszerep fogalmi kerete túllép a társadalmi szférán, valamint a neveléstudomány világán. Ezzel párhuzamosan a pedagógusszerep vizsgálatának fogalmi bázisait a szociológia és szociálpszichológia világában rejtőző eredeti források felkutatásával szükséges megteremteni a neveléstudomány részére.

A nyelvtanárszerep fogalmi kerete a szociológia és szociálpszichológia szerepfogalmából indul ki, az integrált szerep elnevezéssel illetett komponensrendszer kialakítását azonban egy interdiszciplináris térben valósítja meg. Ezen integrált szerep két forrásból táplálkozik. Az eredetük szerint a pedagógiai környezetből érkező külső elvárások rendszere alkotja a nyelvtanári szereprendszer egyik fő komponensét, az elvárt szerepet. Az ebben megjelenő elvárásokat az egyén pszichés rendszere kiválogatja, értelmezi és feldolgozza. Emellett a nyelvtanár egy saját megfelelési rendszerrel is bír, melynek igyekszik a célnyelv kultúrájáról elsajátított ismeretei szerint megfelelni.

A nyelvtanárok körében végzett vizsgálat azt igazolja, hogy a leképezett nyelvtanárszerep elemei túlnyomórészt a nyelvtanár egyidejű mindenki szolgálója és tudásalkotó kettősségében vergődő szerepét hangsúlyozzák. Kisebb mértékben a követendő modell, a tanuló és a külvilág közötti kapocs, ezen felül pedig a tudásforrás szerepelemek együttesének jellemzőit hordozza magán.

Jelen munka nagyszerű lehetőséget kínál a tanárképzés különböző szintjein, mind gyakorló nyelvtanárok, mind leendő pedagógusok számára a szerepük elemzésére, illetve az arra való felkészülésre.

Irodalom

1. Falus Iván 1998. A pedagógus. In: uő (szerk.): Didaktika. Elméleti alapok a tanítás tanuláshoz. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 79–102.

2. Falus Iván 2001. Pedagógus mesterség – pedagógiai tudás. *Iskolakultúra*, 5(2). 21-28.
3. Fábíán Gyöngyi 2021. A modern (nyelv)tanárszerep hazai aspektusairól. Veszprém, Pannon Egyetem. 21.
4. Figula Erika 2000. A tanár - diák kapcsolatban szerepet játszó személyiségjelöltségek. *Új Pedagógiai Szemle*, 50(2), 76–81.
5. Fónai Mihány – Dusa Ágnes Réka 2014. A tanárok presztízsének és társadalmi státuszának változásai a kilencvenes és a kétezres években. *Iskolakultúra*, 24(6). 41-49.
6. Kálmán Orsolya 2013. A pedagógusjelöltek és pedagógusok nézetei – hazai kutatások nemzetközi kontextusban. In: *Új utak a pedagóguskutatásban. Tanulmánykötet Falus Iván tiszteletére*. Eger, Líceum Kiadó. 81-104.
7. Lakoff, George – Mark Johnson 1980. *Metaphors we live by*. Chicago, University of Chicago Press.
8. Polónyi István – Tímár János 2006. A pedagógus probléma. *Új Pedagógiai Szemle*, 56(4). 15-31.
9. Zsolnai József – Zsolnai László 1987. *Mi a baj a pedagógiával?* Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó.

References

1. Falus Iván 1998. A pedagógus [The educator]. In: uő (szerk.): *Didaktika. Elméleti alapok a tanítás tanulásához [Didactics. Theoretical foundations for the acquisition of teaching]*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 79–102.
2. Falus Iván 2001. Pedagógus mesterség – pedagógiai tudás [The teacher's craft - pedagogical knowledge]. *Iskolakultúra*, 5(2). 21-28.
3. Fábíán Gyöngyi 2021. A modern (nyelv)tanárszerep hazai aspektusairól [Some aspects of the modern (language) teacher role in Hungary]. Veszprém, Pannon Egyetem. 21.
4. Figula Erika 2000. A tanár - diák kapcsolatban szerepet játszó személyiségjelöltségek [Personality traits that play a part in the teacher-student relationship]. *Új Pedagógiai Szemle*, 50(2), 76–81.
5. Fónai Mihány – Dusa Ágnes Réka 2014. A tanárok presztízsének és társadalmi státuszának változásai a kilencvenes és a kétezres években [Changes in the prestige and social status of teachers in the 1990s and 2000s]. *Iskolakultúra*, 24(6). 41-49.
6. Kálmán Orsolya 2013. A pedagógusjelöltek és pedagógusok nézetei – hazai kutatások nemzetközi kontextusban [Teacher candidates' and teachers' views - national research in an international context]. In: *Új utak a pedagóguskutatásban. Tanulmánykötet Falus Iván tiszteletére*. Eger, Líceum Kiadó. 81-104.
7. Lakoff, George – Mark Johnson 1980. *Metaphors we live by*. Chicago, University of Chicago Press.
8. Polónyi István – Tímár János 2006. A pedagógus probléma [The educator issue]. *Új Pedagógiai Szemle*, 56(4). 15-31.
9. Zsolnai József – Zsolnai László 1987. *Mi a baj a pedagógiával [What is wrong with pedagogy]?* Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó.

Kacsur Annamária, PhD-hallgató. Pannon Egyetem, Többsnyelvűségi Nyelvtudományi Doktori Iskola. kacsuranni@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7171-827X>

Качур Аннамарія, здобувач ступеня доктора філософії. Університет Паннонії, Докторська школа мультилінгвізму. kacsuranni@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7171-827X>

Kacsur, Annamária, PhD student. University of Pannonia, Multilingualism Doctoral School. kacsuranni@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7171-827X>